

เหตุผลของการมีชีวิตอยู่ตามทัศนะพุทธปรัชญา Reasons for living according to Buddhist philosophy

สัจญญา กลัดงาม
Sanya Klund-ngam

สิริพร ครองชีพ
Siriporn Krongcheep

กฤตสุชิน พลเสน
Kitsuchin ponsen

บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahamakut Buddhist University
E-mail: kitsuchin.pon@mbu.ac.th

Received 25 July 2020; Revised 13 September 2020; Accepted 18 November 2020

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องเหตุผลของการมีชีวิตอยู่ตามทัศนะพุทธปรัชญา จุดประสงค์เพื่อนำเสนอเหตุผลในการมีชีวิตอยู่ของทุกชีวิตแตกต่างกันไปตามแต่ทัศนคติ ค่านิยม การเรียนรู้ และความต้องการ ซึ่งผู้คนส่วนมากดำเนินชีวิตไปตามความรู้สึก ความต้องการ มากกว่าเหตุผล และความจริง เพราะอำนาจความต้องการคือกิเลส ความอยากอันได้แก่ความโลภ ความโกรธ ความหลง ทั้งนี้เนื่องจากความไม่รู้ในสังขารของชีวิต ว่าจริง ๆ 1. แล้วเรากลับมาได้อย่างไร 2. เกิดมาทำไม และ 3. มีชีวิตอยู่ไปเพื่ออะไร จึงทำให้ใช้ชีวิตไปอย่างไรจุดหมาย

จากการศึกษาพบว่าผู้คนจำนวนมากใช้ชีวิตในแต่ละวันไปกับเรื่องเปล่าประโยชน์ ไม่มีสาระ หรือมีชีวิตอยู่ไปวันๆ ทั้งนี้เพราะความไม่รู้ หรือมีวิชาครอบงำทำให้หลงผิดคิดว่าการใช้ชีวิตแบบตอบสนองความต้องการของตนเองในทุกสิ่งนั้นคือความสุขที่แท้จริง จนทำให้พบความทุกข์ยากเช่นใจ หลายคนจบชีวิตในสภาพน่าเวทนา เพราะหลงผิดคิดว่า เรื่องที่มีสาระ เป็นไม่มีสาระ เรื่องที่มีแก่นสาร เป็นไม่มีแก่นสาร ใช้ชีวิตห่างไกลในสังขารความเป็นจริงที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน เสียชีวิตได้เกิดมาเป็นมนุษย์กับเขาชาติหนึ่ง

คำสำคัญ: เหตุผล , การมีชีวิต , พุทธปรัชญา

Abstract

The article objective is to present the reasons for living in every life differ depending on attitudes, values, learning and needs. most people live according to their feelings, needs, rather than reason and truth, because power of need is desires, consist of greed, anger, and delusions, due to the ignorance of the truth of life presume to be how we really were born? why we were born? and lived what for? Thus that is a life without aim.

Most people spend their day life with nothing not matters or just living from day to day, Because of ignorance. or possessed ignorance. It is makes the misunderstanding that

living a life with receiving anything that you want is true happiness. Until he found hardships many people ended their lives in pitiful feature. Because he mistakenly thought that substantial matters is not material, Substantial matters is not matters, There living far away in the truth, The truth that the Lord Buddha taught conquered that he was born as a human being with him in a period lifetime

keywords : Reason, Living, Buddhist Philosophy

บทนำ

การดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์เรามีวิถีที่แตกต่างกันไปตามทัศนคติ วิธีคิด และเหตุปัจจัยของแต่ละคน จนทำให้เกิดความหลากหลายในสังคม ทั้งในด้านดี และด้านไม่ดี ส่งผลทำให้เกิดปัญหาในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ แต่ไม่ว่ามนุษย์เราจะอยู่ภายใต้สภาวะการณใดก็ตาม มนุษย์เราสามารถตัดสินใจเลือกได้ว่า ตัวเขาจะมีชีวิตอยู่อย่างไร เป็นอย่างไร การนำชีวิตเข้าสู่เป้าหมายที่สมบูรณ์ มีความสุข และถูกต้องนั้น ต้องเป็นชีวิตที่ดำรงวิถีตามกรอบของธรรมชาติ เข้าใจธรรมชาติ และสัจจะธรรมตามความเป็นจริง โดยอาศัยหลักธรรมมาเกื้อหนุนชีวิต

การดำรงชีวิตของมนุษย์ หรือผู้คนในสังคมมักมีเหตุผลแตกต่างกันไป ตามแต่หน้าที่และความพึงพอใจของแต่ละคน การดำรงชีวิตหรือการทำหน้าที่นั้น มิได้สำคัญไปกว่าการดำรงชีวิตอยู่ตามความพึงพอใจ เหตุเพราะการมีชีวิตอยู่ตามความพึงพอใจนั่นเองที่ทำให้ ชีวิตสับสน ละคนไปด้วยความสุข ความทุกข์ที่ส่งผลให้ชีวิตเวียนว่ายอยู่ในวงวนของวัฏจักรซ้ำไปซ้ำมา ทั้งความสุขและความทุกข์จนหาทางออกไม่เจอ

การมีชีวิตตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำสั่งสอนนั้น เป็นการใช้ชีวิตที่ให้ดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้อง รู้ตามสัจจะธรรมความเป็นจริงของชีวิตที่ทรงแสดงไว้ตามหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา เมื่อเรียนรู้ เข้าใจ และปฏิบัติตามแล้ว ก็พบความหมายที่แท้จริงของการมีชีวิตอยู่ เมื่อปฏิบัติตามก็จะหลุดพ้นจากความทุกข์ที่วนเวียนเป็นวัฏจักรไปได้

ความหมายและการกำเนิดชีวิต

คำสอนทางพระพุทธศาสนา (สุเขาวน พลอยชุม, 2560, หน้า 22-40.) แบ่งชีวิตเป็น 2 ระดับ คือ ชีวิตที่มีจิตวิญญาณ และชีวิตที่ไม่มีจิตวิญญาณ ทั้งชีวิตที่มีจิตวิญญาณ และไม่มีจิตวิญญาณ มีลักษณะร่วมกันคือ มีการเกิด มีการเจริญเติบโต เมื่อมีการเกิด และมีการเจริญเติบโต จึงได้ชื่อว่ามีชีวิต จึงสามารถนิยามความหมายของชีวิตตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาได้ว่า ชีวิตคือสิ่งที่มีการเกิด การเจริญเติบโต และการตาย

ชีวิตที่มีจิตวิญญาณ พระพุทธศาสนาเรียกรวมว่าสัตว์ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ

1. โอปปาทิกะ โดยให้ความหมายของโอปปาทิกะ คือ พรหม เทวดา อบายภูมิ (นिरय,ปิตติวิสัย (เปรต)), อสุรกาย

2. มนุษย์ ได้แก่ รูปนามที่เกิดจากครรภ์

3. ดิรัจฉาน ได้แก่ พวกไม่มีเท้า พวกมี 2 เท้า พวกที่มี 4 เท้า และพวกที่มีหลายเท้า

ชีวิตที่ไม่มีจิตวิญญาณ ได้แก่ ต้นไม้ และพืชต่างๆ ซึ่งพระพุทธศาสนาเรียกรวม กันว่าภูตคาม หรือ พืชคาม ซึ่งแบ่งได้ 5 ประเภทคือ

1. มูลพีชะ (พีชที่เกิดจากราก)
2. ชันธพีชะ (พีชที่เกิดจากลำต้น)
3. ผุพีชะ (พีชที่เกิดจากข้อ)
4. อัคคพีชะ (พีชที่เกิดจากยอด)
5. พีชพีชะ (พีชที่เกิดจากเมล็ด)

ชีวิตประเภทสัตว์ในพระพุทธศาสนาได้จำแนกไว้หลายลักษณะคือ
แบ่งตามลักษณะการเกิดมี 4 ประเภท

1. อัญหชะ กำเนิดจากไข่ ได้แก่พวกสัตว์ดิรัจฉาน
2. ชลาพูชะ กำเนิดในครรภ์ ได้แก่มนุษย์
3. สังเสทชะ กำเนิดในถ้ำโคล ได้แก่พวกสัตว์ดิรัจฉาน
4. โอปาติกะ ผุดเกิด ได้แก่ พรหม เทวดา นิรย ปิตตวสย อสุรกาย

แบ่งตามจำนวนชั้น คือองค์ประกอบของชีวิตมี 3 ประเภท คือ

- สัตว์ที่มีชั้น 1 (เอกโวการ)
- สัตว์ที่มีชั้น 4 (จตุโวการ)
- สัตว์ที่มีชั้น 5 (ปัญจโวการ)

โดยสัตว์อาจแบ่งได้อีก 5 ลักษณะ ตามลักษณะของรูปและสัญญา คือ

มีรูป ไม่มีรูป มีสัญญา ไม่มีสัญญา มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่

ในกรณีของมนุษย์พระพุทธศาสนาแสดงไว้ในชาตวิภังคสูตร (สุชีพ ปุณฺณานุกาพ, 2560, หน้า 1002.)
ว่ามนุษย์ประกอบด้วยธาตุ 6 คือ ปรฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ

ในการเกิดของมนุษย์นั้นในมหาตัมหาสังขยสูตร อธิบายว่ามีองค์ประกอบ 3 อย่างที่ทำให้มนุษย์เกิดมาคือ มารดาบิดายู่ร่วมกัน มารดามีประจำเดือน มีวิญญาณมาปฏิสนธิ หรือมีสัตว์มาเกิด ฉะนั้นในคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นเป็นเครื่องยืนยันว่า กระบวนการกำเนิดของชีวิตมนุษย์นั้นมิได้เกิดจากการสร้างสรรค์ของพระเจ้า หรืออำนาจลึกลับใดๆ แต่เกิดจากกระบวนการของธรรมชาติ คือสิ่งที่มันเป็นไปตามธรรมดาของมันเอง จากคำสอนทางพระพุทธศาสนาจะเห็นว่าสาเหตุที่ทำให้ชีวิตก่อกำเนิดเกิดขึ้นนั้นมีทั้งสาเหตุทางวัตถุและสาเหตุทางจิต

สาเหตุทางวัตถุ คือเกิดจาก บิดา มารดา ดังที่มีคำกล่าวไว้ในพระอภิธรรมว่า รูปเท่านั้นยังรูปให้เกิดขึ้นซึ่งหมายความว่า สสาร ย่อมเกิดจากสสาร แต่ในฐานะที่สัตว์หรือมนุษย์เป็นสสารที่มีชีวิต พระพุทธศาสนาเรียกว่า อูปาทินนสังขาร คือสังขารที่มีใจครองจึงเป็นสาเหตุทางจิต คือ ปฏิสนธิจิตเข้ามาร่วมในกระบวนการก่อกำเนิดด้วยชีวิตหรือสัตว์จึงปรากฏขึ้นได้ โดยปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นไม่ก่อนไม่หลังวัตถุ หรือรูป แต่ปฏิสนธิจิตก็มีใช้ผู้สร้างรูป การก่อกำเนิดของชีวิตต้องอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างวัตถุ และจิต หรือนามและรูป ขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดมิได้ ดังคำกล่าวที่ว่า หากวิญญาณไม่หยั่งลงในครรภ์มารดา นามและรูปก็ก่อตัวเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าวิญญาณหยั่งลงในครรภ์มารดาแล้วดับไปเสีย นามและรูปก็คงอยู่ต่อไปไม่ได้ ถ้าวิญญาณของทารกในครรภ์มารดา ขาดความสืบทอด ชีวิตของทารกหรือนามและรูป ก็เจริญงอกงามขึ้นไม่ได้ และเมื่อถือกำเนิดเกิดขึ้นมาแล้ว วิญญาณกับนามรูป ก็ต้องอาศัยซึ่งกันและกันไปตลอด ชีวิตจึงดำเนินต่อไปได้ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงเกิดนามรูป

เพราะถ้าวิญญาณไม่หยั่งลงในครรภ์มารดา นามรูปก็เกิดขึ้นไม่ได้ แต่นามรูปก็เป็นปัจจัยจึงเกิดวิญญาณ ถ้าวิญญาณไม่ได้อาศัยนามรูป ความเกิดขึ้นของชาติขรา มรณะ ก็เกิดขึ้นไม่ได้

สาเหตุทางจิต คือปฏิสนธิจิต (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542, หน้า 100). หรือปฏิสนธิวิญญาณ นั้น ยังแฝงสาเหตุที่สำคัญของการก่อกำเนิดชีวิตไว้อีก 2 อย่างคือ กรรมและกิเลส ในคำสอนของพระพุทธศาสนาถือว่า กรรม ซึ่งหมายถึงผลของกรรมและตัณหา หรือกิเลสคือสิ่งที่มาพร้อมกับปฏิสนธิจิตจะเป็นตัวยึดโยงวิญญาณให้เกาะเกี่ยวกับวัตถุ (รูป) โดยกล่าวได้ว่าเป็นพลังฝ่ายอสูรที่เป็นตัวผลักดันให้จิตหรือวิญญาณมารวมกับบสสาร (รูป) แล้วก่อกำเนิดเป็นชีวิตขึ้น ส่วนกรรมหรือผลของกรรมนั้นจะเป็นตัวปรุงแต่งให้ชีวิตเปลี่ยนไปในสภาพต่าง ๆ เช่น รูปสวย พิการ เกิดในฐานะสูง หรือในฐานะต่ำ แตกต่างกันไปตามผลของกรรมที่ได้กระทำไว้

พัฒนาการของชีวิตในครรภ์มารดานับแต่แรกปฏิสนธิ นั้น พระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า เป็นอิทธิพลของกรรมบ้าง จิตบ้าง ฤดูบ้าง อาหารบ้าง รวมเรียกว่า สมุฏฐานของรูป กล่าวคือ องค์ประกอบของชีวิต บางอย่างเกิดจากอิทธิพลของกรรม บางอย่างเกิดจากอิทธิพลของจิต บางอย่างเกิดจากอิทธิพลของฤดู และบางอย่างเกิดจากอิทธิพลของอาหาร กระบวนการเกิด-ดับๆ ของรูปธรรมและนามธรรมต่อเนื่องกันไปตั้งแต่แรกเกิดจนถึงที่สุดคือตาย นั่นเอง ตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาชีวิตมนุษย์ก่อกำเนิดขึ้นภายใต้สาเหตุสำคัญหรือ สมุฏฐาน 4 อย่าง คือ กรรม จิต ฤดู (อุตุ) และอาหาร โดยสมุฏฐานเหล่านี้ พระพุทธศาสนาก็มีได้ถือว่าเป็นปฐมเหตุ หรือเป็นผู้สร้างชีวิต เป็นแต่เพียงองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่มารวมกันเข้า แล้วก่อให้เกิดเป็นชีวิตขึ้นเท่านั้น ในบรรดาองค์ประกอบต่างๆ ดังกล่าวเป็นสิ่งที่มียอยู่แล้วตามธรรมชาติของมัน แต่เมื่อมารวมกันด้วยจำนวนหรือปริมาณต่างๆ กัน ก็ปรากฏเป็นสิ่งต่างๆ ขึ้นเท่านั้น เมื่อองค์ประกอบเหล่านั้นแยกกัน ก็กลับไปสู่สภาพเดิมขององค์ประกอบนั้นๆ อีก ความเป็นไปของสิ่งต่างๆ ในโลกรวมทั้งชีวิตก็เช่นเดียวกัน คือเป็นเพียงกระบวนการของการรวมกัน และการแยกกันของสิ่งที่มียอยู่แล้วเท่านั้น ฉะนั้นสิ่งต่างๆ ในโลกนี้จึงไม่มีอะไรใหม่ ไม่มีอะไรเก่า มีแต่สิ่งที่รวมตัวขึ้นใหม่แล้วก็แปรเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ที่สุดก็แยกตัวสลายไป จากนั้นก็กลับมารวมตัวขึ้นใหม่อีกตามอิทธิพลของสมุฏฐาน 4 คือกรรม จิต ฤดู (อุตุ) อาหาร หรือเหตุปัจจัยเท่านั้น

สำหรับชีวิตมนุษย์นั้น กล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มธาตุ 6 ที่เป็นไปตามอิทธิพลของสมุฏฐาน 4 ตั้งแต่เริ่มก่อกำเนิดจนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายของชีวิตคือตายเท่านั้น ฉะนั้นมนุษย์จึงเป็นสัตว์หรือชีวิตที่สมบูรณ์ตั้งแต่แรกเกิด ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาบอกว่า สัตว์หรือชีวิตประเภทต่างๆ นั้น มีส่วนประกอบของชีวิต และอวัยวะต่างๆ แตกต่างกันไปตามหลักลักษณะ และสภาพของชีวิต โดยมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีประสาทสัมผัสครบทุกอย่าง (อายตนะ 6) เมื่อชีวิตเริ่มต้นขึ้นก็จะมีกฎธรรมชาติอีกชุดหนึ่งเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้ชีวิตของสัตว์แต่ละชนิดดำเนินไปตามครรลองหรือวิถีของตนเองอย่างมีระบบคือ นิยาม 5 คือ

พินนิยาม ได้แก่ ตัวกำหนดคือ พันธุกรรม เช่นมนุษย์ออกลูกเป็นมนุษย์ มะม่วงก็ออกผลเป็นมะม่วง เป็นต้น

อุตุนิยาม ได้แก่ ตัวกำหนดคือ ฤดูกาล เช่นมนุษย์อยู่ในครรภ์มารดา 9-10 เดือนจึงจะคลอด ต้นไม้แต่ละชนิดก็ออกดอกผลตามฤดูกาลของตน

กรรมนิยาม ได้แก่ ตัวกำหนดคือ กรรมหรือผลของกรรม กรรมชั่วยกให้ผลต่อชีวิตของผู้ทำในทางชั่ว กรรมดีก็ให้ผลต่อชีวิตของผู้ทำในทางดี เหตุการณ์ หรือโรคร้ายต่างๆ ในชีวิตก็ถูกกำหนดโดยกรรม

ธรรมนิยาม ได้แก่ตัวกำหนดคือ ธรรมตา หรือธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ เช่นแผ่นดินไหวเมื่อพระพุทธเจ้า ประสูติ ตรัสรู้ ปลงอายุสังขาร ปรีณิพาน เป็นต้น

จิตตนิยาม ได้แก่ ตัวกำหนดคือ จิต การทำหน้าที่ประสาทสัมผัสรับรู้ด้านต่างๆ นั้น เป็นไปตามการ กำหนดของจิต การแสดงพฤติกรรมทางกายบางอย่าง เช่นการพูด การเคลื่อนไหวร่างกายก็เป็นไปตามการ กำหนดของจิต

เราจะเห็นได้ว่า สมุฏฐาน 4 และนิยาม 5 นั้น มีลักษณะคล้ายๆ กัน แต่ที่แยกกล่าวเป็น 2 เรื่องก็เพราะ ทำหน้าที่เกี่ยวกับชีวิตต่างกัน โดยสมุฏฐาน 4 นั้นทำหน้าที่เกี่ยวกับการก่อกำเนิดหรือการก่อตัวของส่วนต่างๆ ของชีวิตทั้งทางวัตถุ และทางจิต และจะทำหน้าที่นั้นๆ ต่อไปจนตลอดอายุของชีวิต เป็นเสมือนตัวก่อกำเนิด และซ่อมแซมส่วนต่างๆ ของชีวิตไปจนตลอดชีวิต ส่วนนิยาม 5 นั้น ทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดวิถีหรือครรลอง ของความเป็นไปของชีวิต เมื่อชีวิตได้เริ่มขึ้นแล้ว จึงมีกฎบางตัวที่ไม่มีส่วนในการก่อกำเนิดของชีวิต กฎบางตัว นั้นก็เข้ามาเกี่ยวข้องกับความเป็นไปของชีวิต ตามธรรมชาติของชีวิตทันที

สมุฏฐานและนิยาม มิใช่เกี่ยวข้องเฉพาะกับชีวิตมนุษย์เท่านั้น แต่เป็นกฎธรรมดาหรือกฎธรรมชาติที่ เกี่ยวข้องกับทุกสิ่ง ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ในเรื่องของชีวิตนั้น พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับเรื่องกรรม มาก เพราะกรรมเป็นปัจจัยสำคัญต่อการก่อกำเนิดของชีวิตใหม่ และความเป็นไปของชีวิตปัจจุบัน ดังพุทธ พจน์ที่ว่าสัตว์

มีกรรมเป็นของตน

เป็นทายาทของกรรม

มีกรรมเป็นกำเนิด

มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์

มีกรรมเป็นที่พึ่ง

กรรมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต

ชีวิตตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นชีวิตที่กำเนิดขึ้นใหม่ทั้งองค์ประกอบทางวัตถุ และ องค์ประกอบทางจิต แต่เป็นของใหม่ที่เนื่องมาจากของเก่า แต่มิใช่ของเก่า เปรียบเสมือนเสียงสะท้อนก็มีใช่ เสียงเดิม แต่ถ้าไม่มีเสียงเดิมก็ไม่มีเสียงสะท้อน

การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอน

ชีวิตประกอบด้วยองค์ประกอบที่มีทั้งสสารและอสสาร (วิทย์ วิศทเวทย์, 2550, หน้า 55.) เรียกว่า รูปกับนาม หรือเรียกว่านามรูป อาหารที่เป็นวัตถุหรือสสารจะทำหน้าที่หล่อเลี้ยง และเสริมสร้างรูปหรือวัตถุ ส่วนอาหารที่เป็นนามหรืออสสารก็ทำหน้าที่หล่อเลี้ยง และเสริมสร้างชีวิตในส่วนที่เป็นนามหรืออสสาร ชีวิต จึงขาดอาหารอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ หากขาดอาหารอย่างใดไป ก็จะส่งผลให้ชีวิตเป็นชีวิตที่ไม่สมบูรณ์ โดย หากขาดอาหารที่เป็นนาม จิตใจก็บกพร่องไม่สมบูรณ์ สัตว์ทุกประเภทมีสัญชาตญาณหรือความต้องการขั้นพื้นฐานตามธรรมชาติของชีวิตเหมือนกัน โดยสัญชาตญาณหรือความต้องการตามธรรมชาติดังกล่าวนี้แสดงออกมาชัดเจนในสัตว์ประเภทมนุษย์นั้น คือ

1. ชีวิตุกามะ คืออยากมีชีวิตอยู่
2. อมริตูกามะ คืออยากไม่ตายหรือไม่อยากตาย
3. สุขกามะ คืออยากมีความสุขหรือต้องการความสุข
4. ทุกขปฏิกุกุละ คือรังเกียจความทุกข์หรือไม่ต้องการความทุกข์

ตามความหมายของธรรมชาติการมีชีวิตอยู่ทั้ง 4 ประการนั้นเป็นไปเพื่อการมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขนั่นเอง การที่ชีวิตจะมีความสุขได้นั้นต้องเป็นที่ชีวิตเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเอง พัฒนาความรู้ เพื่อการทำความดี และเพื่อค้นหาความจริง ต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญาจึงจะเป็นชีวิตที่ประเสริฐก็จะเกี่ยวโยงกับความรู้ที่มาจากความรู้หรือเรียกว่าญาณวิทยาหรือญาณปรัชญา มนุษย์จำเป็นต้องพัฒนาเรื่องของความรู้ ปัญญา เพื่อการพัฒนาชีวิตทั้งร่างกายและจิตใจ เครื่องมือในการแสวงหาความรู้สำหรับมนุษย์ก็คือสิ่งที่อยู่ภายในตนที่เรียกว่าประสาทสัมผัสทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทำหน้าที่ในการเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส กระแทก การทำหน้าที่ใน 5 ส่วนนี้ก็จะส่งไปยังประสาทสัมผัสที่ 6 คือ ใจจะทำหน้าที่รู้สึก (แยกแยะ) รู้จำ (จัดเก็บ) รู้คิด(ผสมผสาน)และรู้แจ้ง รู้ชัด (ใช้งาน) ความรู้ที่ได้จากการรับรู้ทางอายตนะเหล่านี้ยังไม่เป็นความรู้อย่างแท้จริง แต่เรียกว่าเป็นการรับรู้เท่านั้น เพราะว่าการรับรู้เหล่านั้นเป็นความรู้ที่กระจัดกระจาย ยังไม่จัดให้เป็นระบบ ส่วนความรู้ที่แท้จริงหรือความรู้ที่เป็นระบบนั้นพระพุทธศาสนาได้แสดงว่าเกิดขึ้นจาก 3 แหล่งหรือ 3 วิธีด้วยกันคือ

1. สุตตะ คือการฟัง หมายถึงกระบวนการศึกษาหรือการเรียนรู้ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ก็อาศัยกระบวนการรับรู้ของอายตนะนั่นเองในการเรียนรู้ หรือศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ แต่มิใช่เป็นเพียงการรับรู้ แต่มีการเรียนรู้สิ่งที่รับรู้เป็นระบบดังที่ท่านแสดงไว้ว่า “พหูสูต สุตธโร สุตสนุนิโย” ความว่า “ฟังมาก ทรงจำสิ่งที่ฟังได้ สังสมสิ่งที่ได้ฟังนั้นไว้” ซึ่งหมายความว่าต้องมีการเรียนรู้แล้วจดจำไว้และจดจำไว้อย่างเป็นระบบนั่นเอง ฉะนั้น ความรู้ในระดับนี้จึงมีลักษณะเป็นการรู้จำ หรือรู้แล้วจำไว้ (สัญญา) เรียกว่า สุตตมยปัญญา

2. จินตา คือการคิด หมายถึงกระบวนการของการคิดหรือการใช้เหตุผลเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องมาจากสุตตะนั่นเอง ซึ่งหมายความว่า การเรียนรู้ในระดับนี้ไม่หยุดอยู่แค่จำสิ่งที่เรียนรู้ไว้เท่านั้น แต่นำเอาสิ่งที่จำไว้ นั้นเข้ามากระบวนการคิดหรือการใช้เหตุผลอีกทีหนึ่งเพื่อให้เกิดความเข้าใจหรือรู้ความหมายของสิ่งนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น ดังที่ท่านแสดงไว้ว่า “พหูสูตตา ธตวา วจสา มนสาอนุชิตา ทิฏฐิยา สุปปฏิวิธธา” ความว่า “ ฟังมาก จำได้คล่องปาก ขึ้นใจ ทางตลอดด้วยทิฐิ (คือเข้าใจทะลุปรุโปร่ง)” ความรู้ในระดับนี้จึงมิใช่เพียงจำได้เท่านั้น แต่มีความเข้าใจในสิ่งที่จำได้อย่างทะลุปรุโปร่ง ความรู้ในระดับนี้เป็นความรู้ที่ละเอียดอ่อนหรือประณีตขึ้นไปอีกขั้นหนึ่งและความรู้ลักษณะนี้จะประมวลไว้ในจิตในแบบที่เรียกว่าทิฐิ (ความเข้าใจ, ความเห็น, ความเชื่อ) เรียกว่า จินตมยปัญญา

3. ภาวนา คือการให้มีขึ้น หรือการพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการพัฒนาจิตหรืออบรมจิตเพื่อทำจิตให้สงบนิ่ง พร้อมทั้งกำจัดหรือขบไล่สิ่งที่ทำให้จิตเศร้าหมองคือ กิเลสออกไปจากจิต จิตก็สงบใสบริสุทธิ์ ปัญญาญาณหรือความสามารถในการหยั่งรู้ก็เกิดขึ้น ความรู้ที่ได้จากญาณนี้ พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้องหรือตรงตามความเป็นจริง เพราะการรู้ด้วยญาณนั้น พระพุทธศาสนาถือว่าเป็น การรู้สิ่งนั้น ๆ ตามที่เป็นจริง ดังพุทธพจน์ว่า สมานิเต จิตเต ธมมา ปาตุภวานติ ความว่า เมื่อจิตเป็นสมาธิ ความจริงย่อมปรากฏหรือเรียกสั้น ๆ ว่า ยถาภูตญาณทัสสนะ แปลว่า เห็นด้วยญาณตามเป็นจริง ความรู้ในระดับนี้เป็นความรู้ที่ไม่ขึ้นอยู่กับตัวกลางหรือสื่อใด ๆ แต่เป็นการรู้ตรงของจิต มีลักษณะเป็นการหยั่งรู้ (ญาณ) หรือเป็นความรู้ระดับ

เหนือประสบการณ์และเหนือเหตุผล เรียกว่า ภาวนามยปัญญา

ในความรู้ทั้ง 3 คือ ความรู้ระดับสุตตะ และจินตนาเป็นความรู้ขั้นสามัญ ส่วนความรู้จากภาวนา เป็นความรู้ขั้นวิสามัญ หรือเหนือธรรมดา ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อภิญญา ความรู้ทั้งสองนี้จะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อนำความรู้ไปเพื่อช่วยเหลือตนเองหรือป้องกันตนเองได้ที่เรียกว่านิปกปัญญา หรือ เนปิกปัญญา คือ ปัญญา รักษาตนหรือรักษาตัวรอด ความรู้ที่มีคุณค่าต่อชีวิตคือรู้ว่าอะไรดี รู้ว่าอะไรชั่ว และรู้ว่าวิธีที่จะช่วยให้ทำดีเว้นชั่ว ได้อย่างสมบูรณ์ แต่ความรู้ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นก็ยังถือว่าไม่ใช่สุดยอดแห่งความรู้ทางพระพุทธศาสนา เพราะสุดยอดของความรู้ก็คือ ความรู้ที่ทำให้สิ้นทุกข์ดังพุทธพจน์ที่ว่า “พรหมจรรย์นี้...มิใช่มีความถึงพร้อมแห่งสมาธิ เป็นอานิสงส์ มิใช่มีความถึงพร้อมแห่งญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ (แต่) มีเจโตวิมุตติอันไม่กำเริบเป็นประโยชน์ เป็นสาระเป็นผลสุดท้าย” และอีกพระสูตรหนึ่งกล่าวไว้ตรง ๆ ว่า “ปรมา อริยา ปญญา ยทิท สัพพทุกขเย ญาณ” แปลว่า สุดยอดของปัญญาคือ ความรู้ในความสิ้นทุกข์ เพราะฉะนั้น ในการใช้ชีวิตเพื่อแสวงหาความรู้ ในทางพระพุทธศาสนานั้นจะต้องเป็นความรู้ที่แท้จริงคือความรู้ที่ถูกต้อง แท้จริงถูกต้องอย่างไร คือเมื่อความรู้เกิดขึ้นความชั่วต้องลดลงหรือรู้มากเท่าไรความชั่วยิ่งลดลงเท่านั้น ถ้าเป็นไปได้ต้องรู้ถึงขั้นขจัดทุกข์ที่เป็นต้นตอของปัญหาได้คือ การเกิด แก่ และตาย นั่นคือสุดยอดของความรู้ที่มนุษย์ควรแสวงหาในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ความจริงเมื่อชีวิตมีความรู้ที่ดี ถูกต้องแล้วก็ต้องรู้มากขึ้น รู้อะไร รู้ความจริง ความจริงในทางพระพุทธศาสนานั้นเราเรียกว่าอริยสัจ คือความจริงอันประเสริฐ สามารถทำให้ผู้รู้เป็นผู้ประเสริฐที่เรียกว่าเป็นพระอริยบุคคลนั่นเอง ความจริงในอริยสัจ 4 นั้นกล่าวโดยสรุปแล้วคือการรู้ความจริง 2 ประการคือความจริงเกี่ยวกับทุกข์ และความจริงเกี่ยวกับการดับทุกข์ หรือถ้าให้สั้นกว่านั้นคือการรู้ความจริงเกี่ยวกับขั้น 5 ที่เป็นนามรูป ว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา การรู้ความจริงในพุทธปรัชญาจะเน้นเรื่องการรู้ภายในคือเรื่องของขั้น 5 และจะไม่ให้ความสำคัญกับความรู้ภายนอก เช่นเรื่องโลก จักรวาล เป็นต้น เพราะไม่ใช่เป้าหมายของความรู้คือ ความรู้เหล่านั้นไม่อาจนำมาขจัดทุกข์ได้

การรู้ความจริงนั้นเป็นพื้นฐานของความดี ความดีคืออะไร ในพระพุทธศาสนามีคำที่ใช้เรียกหรือใช้แทนที่หมายถึงความดีหลายคำ คือ บุญ กุศล งาม จริยา สมจริยา สุจริต ธรรมเนียมคำเหล่านี้ในความหมายรวมหมายถึงความดี ความดีอาจแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ ความดีในเชิงเหตุได้แก่คุณธรรมและการกระทำที่ดีทั้งหลายซึ่งเป็นเหตุให้ได้มาซึ่งผลดีหรือผลที่ดี ความดีส่วนนี้อาจเรียกว่า เป็นความดีเชิงอุปกรณ์ และความดีเชิงผล ได้แก่วิบาก หรือผลดีที่เกิดจากการประพฤติธรรมหรือการทำดีในลักษณะต่าง ๆ การทำความดีอาจแบ่งเป็น 3 ระดับคือ ความดีขั้นต้น ความดีขั้นกลาง และความดีขั้นสูง

ความดีทั้งสามขั้นนี้จะเกี่ยวโยงกับความงามในทางพระพุทธศาสนาด้วย เพราะว่า พระพุทธเจ้าทรงประทานวิธีการประกาศพระศาสนาที่เรียกว่า พรหมจรรย์ แก่พระอรหันต์ 60 องค์ ก็เน้นเรื่องความดีและความงาม งามอย่างไร ในพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่าจงประกาศพรหมจรรย์ซึ่งงามในเบื้องต้น (อาทิกุลยาม) งามในท่ามกลาง (มชฌกุลยาม) และงามในที่สุด (ปริโยสานกุลยาม) ความดีหรือความงามในเบื้องต้นได้แก่ความดีระดับวัตถุด้วยการมีทรัพย์สมบัติ และมีเบญจศีลซึ่งถือว่าเป็นคนดีคนงาม ที่เรียกว่า ดีแบบปุถุชน ความดีหรือความงามในท่ามกลางได้แก่การมีศีลมีธรรม มีสมาธิที่ช่วยแก้ปัญหาชีวิตได้ในระดับหนึ่งคนดีระดับนี้อาจเรียกว่า กัลยาณชน ความดีหรือความงามในที่สุด ได้แก่ความดีความงามที่เกิดจากการพัฒนาชีวิตมีศีล สมาธิ ปัญญา ดำเนินตามทางสายกลางที่เป็นสาเหตุทำให้ผู้นั้นสามารถทำลายกิเลสตามระดับต่าง ๆ (สังโยชน์ 10)

(สุชีพ ปุญญาภาพ, 2560, หน้า 141.) อันได้แก่ กิเลสอันผูกใจสัตว์, ธรรมที่มีสัตว์ไว้กับทุกซ์หรือผูกกรรมไว้กรรมผล คือ

สักกายทิฎฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน

วิจิกิจฉา ความสงสัยความลังเลไม่แน่ใจ

สีลัพตปรามาส ความถือมั่นศีลพรตโดยสักว่าทำตาม ๆ กันไปอย่างมงายเห็นว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ด้วยเพียงศีลและวัตร

กามราคะ ความกำหนัดในกาม, ความติดใจในกามคุณ

ปฏิมะ ความกระทบกระทั่งในใจ, ความหงุดหงิดขัดเคือง

รูปราคะ ความติดใจในอารมณ์แห่งรูปฌานหรือในรูปธรรมอันประณีต

ความปรารถนาใน รูปภพ อรูปราคะ ความติดใจในอารมณ์แห่งอรูปฌานหรือในอรูปธรรม

ความปรารถนาใน อรูปภพ มานะ ความสำคัญตนคือถือตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่

อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน และ

อวิชชา ความไม่รู้จริง, ความหลง

เมื่อสามารถทำลายสังโยชน์ 10 ได้จนทำให้ผู้นั้นกลายเป็นคนดี คนงาม ที่เรียกว่า อริยะชน หรือ อริยบุคคล ความงามที่แสดงออกผ่านคนดีแสดงให้เห็นว่า ความงามเป็นการปรากฏของความดีนั่นเอง ในการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้านี้มีรูปแบบที่ดีมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับธรรมชาติ เพราะคำสอนนั้นจะเน้นเรื่องชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ความจริงซึ่งเป็นพื้นฐานของความดี และความดีนั้นเองจะเป็นลักษณะที่สะท้อนของความจริงเป็นเรื่องของคุณค่า และกลายเป็นผลของงามซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความดี ความจริง สิ่งเหล่านี้เป็นสาระสำคัญของการดำเนินชีวิตตามพุทธธรรมที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ธรรมะนั้นตามหลักความจริงแล้ว พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม ความจริงที่เรียกว่า ธาตุ เป็นกฎธรรมชาติที่มีอยู่แล้ว คือหลักไตรลักษณ์ ที่ว่าด้วยภาวะของสรรพสิ่งที่ถูกปรุงแต่งแล้วเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปตามเหตุปัจจัย เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ความจริงนั้น จึงนำมาเปิดเผยด้วยการบอกกล่าว แสดงจำแนก ให้เข้าใจได้โดยง่ายว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกซ์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ทรงแสดงปัจจัยแห่งการเกิดทุกซ์และการดับทุกซ์ พร้อมทั้งอริยมรรคมีองค์ 8 อันประกอบด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2542, หน้า 306.)

1. สัมมาทิฎฐิ (ความเห็นที่ถูกต้อง) หมายถึง ความรู้ในอริยสัจ 4 หลักคำสอนหนึ่งของพระพุทธเจ้า แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยบุคคล หรือความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ มีอยู่สี่ประการ คือ

ทุกซ์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก ภาวะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ สภาพที่บีบคั้น ได้แก่ชาติ (การเกิด) ชรา (การแก่ การเก่า) มรณะ (การตาย การสลายไป การสูญสิ้น) การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก การปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่สมหวังในสิ่งนั้น กล่าวโดยย่อ ทุกซ์ก็คืออุปาทานขันธ หรือขันธ 5

สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกซ์ ได้แก่ ตัณหา 3 คือ กามตัณหา-ความทะยานอยากในกาม ความอยากได้ทางกามารมณ์, ภวตัณหา-ความทะยานอยากในภพ ความอยากเป็นโน่นเป็นนี่ ความอยากที่ประกอบด้วยทิฎฐิหรือสัสสตทิฎฐิ และ วิภวตัณหา-ความทะยานอยากในความปราศจากภพ ความอยากไม่เป็น

โน่นเป็นนี้ ความอยากที่ประกอบด้วยวิภวาทิหรืออุจเฉททิฏฐิ

นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ดับสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ กล่าวคือ ดับต้นเหตุทั้ง 3 ได้อย่างสิ้นเชิง
มรรค คือ แนวปฏิบัติที่นำไปสู่หรือนำไปถึงความดับทุกข์ มุ่งประกอบอยู่แปดประการ แนวคิดที่ถูกต้อง
ความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ถือเป็นองค์แรกในมรรคมีองค์แปด
อันเป็นแนวทางสู่การหลุดพ้นจากทุกข์

2. สัมมาสังกัปปะ (ความคิดที่ถูกต้อง) หมายถึง ความคิดในการออกจากกาม ความไม่พยายาบาท และการไม่เบียดเบียน ดำริชอบ หรือความนึกคิดในทางที่ถูกต้อง เป็นหนึ่งในมรรค 8 หรือ มรรคมีองค์แปด

สัมมาสังกัปปะ มี 3 อย่าง ได้แก่

1. เนกขัมมสังกัปป (หรือ เนกขัมมวิตก) คือ ความดำริที่ปลอดจากโลภะ ความนึกคิดที่ปลอดโปร่ง
จากกาม ไม้

หมกมุ่นพัวพันติดข้องในสิ่งสนองความอยากต่างๆ ความคิดที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว ความคิดเสีย
สละ และความคิดที่เป็นคุณเป็นกุศลทุกอย่าง จัดเป็นความนึกคิดที่ปราศจากราคะหรือโลภะ

2. อพยายาบาทสังกัปป (หรือ อพยายาบาทวิตก) คือ ดำริในอันไม่พยายาบาท ความดำริที่ไม่มีมีความเคียดแค้น
ชิงชัง ชัดเคือง หรือเพ่งมองในแง่ร้ายต่างๆ โดยเฉพาะมุ่งเอาธรรมที่ตรงข้าม คือเมตตา กรุณาซึ่งหมายถึงความ
ปรารถนาดี ความมีไมตรี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข จัดเป็นความนึกคิดที่ปราศจากโทสะ

3. อวิหิงสาสังกัปป (หรือ อวิหิงสาวิตก) คือ ดำริในอันไม่เบียดเบียน ไม่มีการคิดทำร้ายหรือทำลาย
ด้วยความไม่รู้ เพราะคึกคะนอง ทำโดยไม่มีเหตุผลหรือความโกรธมาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะมุ่งเอาธรรมที่ตรง
ข้าม ปัญญาคือเข้าใจโลกนี้ตามความเป็นจริง รู้ชัดในกฎแห่งกรรม หรือมีสามัญสำนึกในสิ่งที่ถูกต้องดีงามเอง
จัดเป็นความนึกคิดที่ปราศจากโมหะ

กุศลวิตก 3 ประการนี้ ไม่กระทำความมีตนมถน กระทำปัญญาจักขุ กระทำญาณ ยังปัญญาให้เจริญ ไม่
เป็นไปใฝ่ฝายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน

3. สัมมาวาจา (วาจาที่ถูกต้อง) หมายถึง ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรง
คำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน ควรเชื่อได้ ไม่พูดลวงโลก ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ฟังจากข้างนี้
แล้วไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้าวกัน หรือฟังจากข้างโน้น แล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อให้คนหมู่นี้
แตกร้าวกัน สมานคนที่แตกร้าวกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน
ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน ละคำ
หยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษเพราะหู ขวนให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรัก
ใคร่พอใจ ละคำเพื่อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพื่อเจ้อ พูดถูกกาล พูดแต่คำที่เป็นจริง พูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูด
อิงวินัย พูดแต่คำมีหลักฐานมีที่อ้าง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร

4. สัมมากัมมันตะ (การปฏิบัติที่ถูกต้อง) หมายถึง การกระทำที่เว้นจากความประพฤติชั่วทางกาย 3
อย่าง อันได้แก่ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์,การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้,การงดเว้นจากการ
ประพฤติผิดในกาม

5. สัมมาอาชีวะ (การหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง) หมายถึง เลี้ยงชีพชอบ คือการทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต
ขรราวาส สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเว้นมิจฉ้ออาชีวะ อันได้แก่ การเลี้ยงชีพไม่ชอบ คือการแสวงหา

ปัจจัยมาบริโภคที่มีขอบ คือการโกงหรือหลอกลวง เว้นการประจบสอพลอ การบีบบังคับขู่เข็ญ และการต่อ
ลากด้วยลาก หรือก็คือการแสวงหาลาภโดยไม่ประกอบด้วยความเพียร (สัมมาวายามะ) คือขี้เกียจ อยาก
ได้มาง่ายๆโดยไม่อาศัยกำลังแห่งสติปัญญาและร่างกาย ซ้ำโลกจนไม่ชอบธรรม เช่น เบียดเบียนลูกจ้าง และ
ทำลายสิ่งแวดล้อม สังคม เพื่ออยากได้มาก เสียให้น้อย

บรรพชิต (นักบวช) สัมมาอาชีวะ หมายถึง การใช้ชีวิตด้วยการบริโภคปัจจัยสี่ อย่างมีกนน้อย เท่าที่จำเป็น
ถ้าเป็นนักบวชที่อยู่ด้วยการขอ ต้องรักษาปัจจัยสี่ของทายกอย่างดี เพื่อให้คุ้มค่าต่อผู้ให้ ไม่เบียดเบียน และไม่
เสพสิ่งฟุ้งนอกเหนือจากปัจจัยสี่โดยไม่จำเป็นเช่นกามคุณ 5 เพราะแม้ไม่เสพกามคุณ มนุษย์ก็สามารถดำรงชีวิต
อยู่ได้ สัมมาอาชีวะของผู้บวชคือไม่เสพบริโภคเกินจำเป็น เช่น ดูการละเล่น แต่งตัว เป็นต้น

6. สัมมาวายามะ (ความเพียรที่ถูกต้อง) หมายถึง สัมมปปธาน 4 คือเพียรชอบ เกิดฉันทะพยายาม
ปรารถนาความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ ได้แก่

1. สังวรปธาน คือ เพียรระงับยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น
2. ปหานปธาน คือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว
3. ภาวนापธาน คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี
4. อนุรักขนาปธาน คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่ง

7. สัมมาสติ (การมีสติที่ถูกต้อง) หมายถึง การมีสติกำหนดระลึกอยู่เป็นนิจว่า กำลังทำอะไรอยู่
กำหนดรู้สภาวะที่เกิดขึ้นจริงในขณะปัจจุบัน ในสภาวะทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต และธรรม ตามความจำกัด
ความแบบพระสูตร คือหลักธรรมที่เรียกว่า 4 แบ่งออกเป็น 4 คือ

1. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การกำหนดระลึกรู้ในกาย คือ อิริยาบถ 4 การเคลื่อนไหว (อานาปาน
บรรพ อิริยาบถบรรพ สัมปชัญญะบรรพ ปฏิกูลมนสิการบรรพ ธาตุมนสิการบรรพ นวสฬิกาบรรพ)
2. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การกำหนดระลึกรู้ในเวทนา คือ เวทนาทางกาย ทางใจ สุข ทุกข์ อุเบกขา
3. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การกำหนดระลึกรู้ในจิต จิตมีโทษะรู้ มีโรคะรู้ มีโมหะรู้ ฯลฯ
4. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การกำหนดระลึกรู้ในธรรม คือ สัญญา (ความนึก) และสังขาร (ความคิด)
นิรวณ 5 อุปาทานชั้น 5 อายตนะภายในและภายนอก 6 โภชนงค์ 7 อริยสัจ 4

8. สัมมาสมาธิ (การมีสมาธิที่ถูกต้อง) หมายถึงสมาธิชอบ คือความตั้งใจมั่นโดยถูกทาง โดยการที่กุศล
จิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว (ความตั้งใจมั่นแห่งกุศลจิตในในอารมณ์อันใดอันหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน) เข้าถึง ปฐมฌาน
ทุติยฌาน ตติยฌาน และ จตุตถฌาน (จิตตั้งมั่นในฌานทั้ง 4 นี้ ส่วนอรุปฌาน)ทั้ง 4 ท่านจัดเข้าในจตุตถฌาน
ตามอารมณ์ที่อรุปฌานมีเจตสิกที่เข้ามาประกอบในจิต คือ อุเบกขาเจตสิกและเอกัคคตาเจตสิก เช่นเดียวกับ
จตุตถฌาน

หากเราพิจารณาและใช้ชีวิตตามคำแนะนำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาตามที่กล่าวมา เราจะเห็นได้
ว่าการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีคุณค่า มีความสุขนั้น เราต้องพัฒนาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ และปฏิบัติ
ตนตามคำสั่งสอนเพื่อความอยู่ดีมีสุขของชีวิต หรือเพื่อตอบสนองธรรมชาติของชีวิตนั่นเอง

ความหมายของการมีชีวิต

ในแนวคิดทางปรัชญา และศาสนา เรื่องการดำรงอยู่ของชีวิต จะมีความสัมพันธ์ทางสังคม ความสุข ความถูกต้อง ความดี ความชั่ว มีเจตจำนงเสรี คือมีความสามารถในการเลือกกระทำสิ่งหนึ่งจากการกระทำต่างๆ ที่เป็นไปได้ โดยที่ไม่ถูกบังคับ คนเราตั้งคำถามเกี่ยวกับความหมายในชีวิตไว้มากมาย แต่มีคำตอบเพียงไม่กี่คำตอบที่บอกว่าวัตถุประสงค์ของการมีชีวิตอยู่เพื่ออะไร

1. เพื่อตระหนักศักยภาพและอุดมคติของตน

เพื่อไล่ล่าความฝัน

เพื่อทำฝันของตนให้เป็นจริง

เพื่อใช้ไปกับบางสิ่งที่จะดำรงอยู่นานกว่าชีวิต

เพื่อขยายศักยภาพในชีวิตของตน

เพื่อกลายเป็นบุคคลที่คุณปรารถนาจะเป็นตลอดมา

เพื่อกลายเป็นแบบที่ดีกว่าของตัวเอง

เพื่อแสวงความสุข และความรุ่งเรือง

เพื่อเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

เพื่อสามารถใส่ตัวเองทั้งหมดในความรู้สึก งานหรือความเชื่อของคน

เพื่อติดตามหรือยอมจำนนต่อพรหมลิขิตของเรา

เพื่อบรรลุยูโดโมเนีย สปิริตของมนุษย์ที่รุ่งเรือง

2. เพื่อบรรลุความสมบูรณ์ทางชีววิทยา

เพื่อมีชีวิตต่อ นั่นคือ การอยู่ให้นานที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ รวมทั้งการแสวงอมตะ ภาพ (ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์)

เพื่อมีชีวิตตลอดไป หรือพยายามจนกว่าจะตาย

เพื่อปรับตัว มักเพื่อเพิ่มโอกาสความสำเร็จในวัตถุประสงค์อื่นของตน บางครั้ง เป็นวัตถุประสงค์ในตัวเอง (การปรับตัวเพื่อตัวเอง)

เพื่อพัฒนา

เพื่อเพิ่มจำนวน เพื่อสืบพันธุ์ "ความฝันของทุกเซลล์คือการกลายเป็นสองเซลล์"

3. เพื่อแสวงภูมิปัญญาและความรู้

เพื่อขยายสัญชาตญาณของโลกของตน

เพื่อตามคำใบ้และเดินออกทางออก

เพื่อเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในชีวิตให้มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้

เพื่อรู้สิ่งต่าง ๆ มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้

เพื่อแสวงภูมิปัญญาและความรู้ และควบคุมจิต เพื่อเลี่ยงความทุกข์อันเกิดจากโมหะ และหาความสุข

เพื่อเผชิญหน้าความกลัวของเราและยอมรับบทเรียนที่ชีวิตให้เรา

เพื่อหาความหมายหรือวัตถุประสงค์ของชีวิต

เพื่อหาเหตุผลที่จะอยู่
เพื่อระงับความไม่สมดุลของจิตโดยการเข้าใจธรรมชาติความเป็นจริง

4. เพื่อทำดี เพื่อทำสิ่งที่ถูกต้อง
เพื่อจากไปโดยที่โลกเป็นสถานที่ที่ดีกว่าเมื่อคุณค้นพบมัน
เพื่อทำดีที่สุดให้ทุกสถานการณ์ดีกว่าเมื่อคุณค้นพบมัน
เพื่อทำคุณประโยชน์แก่ผู้อื่น
เพื่อให้มากกว่ารับ
เพื่อยุติความทุกข์
เพื่อสร้างความเสมอภาค
เพื่อท้าทายการกดขี่
เพื่อกระจายความมั่งคั่ง
เพื่อเอื้อเพื่อ
เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีและสปีริต (spirit) ของผู้อื่น
เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น
เพื่อฉวยทุกโอกาสช่วยเหลือผู้อื่นขณะผจญภัยในโลกนี้
เพื่อสร้างสรรค์และคิดสิ่งใหม่
เพื่อให้อภัย
เพื่อยอมรับและให้อภัยข้อบกพร่องของมนุษย์
เพื่อมีความจริงใจทางอารมณ์
เพื่อให้รับผิดชอบ
เพื่อให้มีเกียรติ
เพื่อแสวงสันติภาพ

5. ความหมายเกี่ยวกับศาสนา
เพื่อการทำความดี ละเว้นความชั่ว
เพื่อการพัฒนาตนเองและการพึ่งตนเอง
เพื่อความยุติธรรม ความเสมอภาคและเสรีภาพ
เพื่อการเสียสละหรือการสังคัมสงเคราะห์
เพื่อความอดุสาหะและความพยายาม
เพื่อความรักความเมตตา
เพื่อความมีคุณธรรมอดทน อดกลั้น
เพื่อการยกย่องเคารพบิดามารดาถือเป็นหลักสำคัญของศาสนา
เพื่อเผยแผ่ศาสนาและรักษาพระศาสนาในสืบทอดมั่นคงต่อไป
เพื่อให้มีเสรีภาพ
เพื่อเติมเต็มโลกให้โลกมีสันติภาพและความผาสุก

จากเหตุผลอันมากมายของการมีชีวิตอยู่ มนุษย์เราต้องการมีอายุยืนยาว มีความสุข ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า และจากไปอย่างมีความหมายเท่านั้นเอง

สรุป

การมีชีวิตอยู่ตามทัศนะของพุทธปรัชญานั้น มีคำสอนที่เป็นสัจจะธรรมมากมายที่จะเอาชนะความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิต เพื่อให้หลุดพ้นไปจากทุกข์ อันเป็นจุดหมายปลายทางสุดท้ายของชีวิต ความสุขความทุกข์จึงมีบทบาทมาก หรือเกิดมาคู่กัน ทุกคนอยากมีความสุขพ้นจากทุกข์บรรลุถึงนิพพาน อันเป็นความสุขยอดยิ่งของชีวิต ตลอดทั้งมีความปรารถนาต้องการอิสระ เสรีภาพ มีเจตจำนงเสรีสามารถเลือกทิศทางการที่จะเดิน ไปสู่จุดหมายปลายทางของชีวิตได้เอง พุทธปรัชญาสอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตให้ดี ถูกต้องตามหลักสัจจะธรรม มี หิริ โอตตัปปะ ศีล สมาธิ ปัญญา มีปฏิปทาตามทางสายกลางในอริยมรรค นอกจากการดำเนินชีวิตเพื่อแสวงหาความสุขแล้ว ชีวิตยังต้องดำเนินไปเพื่อค้นหาความหมาย และสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง และสังคม เพื่อเป็นประโยชน์ตนเอง ประโยชน์ของผู้อื่น เพื่อให้เข้าถึงความหมายของการมีชีวิตอยู่อย่างแท้จริง.

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). *พุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2562). *พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพระไตรปิฎกเพื่อประชาชน.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2520). *ปรัชญาทั่วไป: มนุษย์โลก และความหมายของชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- สุเชาว์ พลอยชุม. (2537). *จริยศาสตร์แนวพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหามงกุฎราชวิทยาลัย.
- สุเชาว์ พลอยชุม. (2560). *พุทธปรัชญาในสุดตันตปิฎก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: สาละพิมพ์การ.